

GRIGORE BEÁTA AURELIA

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Ökumené doktori iskola
Kolozsvár, Románia
bettigrigore@gmail.com

Árulás vagy átadás?

Júdás tetteinek értelmezése Márk evangéliumának fényében

Abstract: In our paper we will discuss a few aspects about the image of Judas the Iscariot, as it is shown in the gospel of Mark. On the other hand we will inspect the different meanings of the word *παράδιδωμι*, to try and see how the different meanings and translations of this word impacted the perception that we have about Judas.

Keywords: Judas, Mark, gospel, story, to hand over, to betray, words, meanings, greek

Jelen tanulmányban a Márk evangéliumában megjelenő iskarióti Júdásra vonatkozó néhány hely értelmezésével foglalkozunk. Dolgozatunk egyik részeként nyelvészeti szempontból fogjuk megvizsgálni azt a szót, amit nagyon sokszor megtalálunk Júdás neve mellett, éspedig a *παράδιδωμι*.¹

A meghívástörténetben (3,13–19) Júdás utolsóként kerül bemutatásra, mint „az iskarióti Júdás, aki később elárulta”. Itt Júdás kettős szerepét láthatjuk: az első az ő meghívása mint apostol, és

¹ Paul L. DANOVE, *The Rhetoric of Characterization of God, Jesus, and Jesus' Disciples in the Gospel of Mark*, Journal for the Study of the New Testament, Supplement Series (Sheffield: JSOT Press, 2005), 102.

a másik az ő kulcsszerepének bemutatása, mint az a személy, aki Jézust át fogja adni ellenségeinek. Itt megfigyelhetjük, hogy Júdas ki van emelve a többi apostol közül, és a narrátor hangsúlyt fektet az ő szerepére a történetben.²

Fontos kiemelnünk ennek a görög kifejezésnek a fordítási problematikáját, mert nem mindegy, hogy árulásként vagy átadásként, esetleg kiszolgáltatásként fordítjuk. Jelen írásban ezzel részletesebben szeretnénk foglalkozni. Lássuk tehát, milyen jelentéseket kap ez a három, Júdas élettörténetéhez és céljához szorosan kapcsolódó szó a Magyar Értelmező Kéziszótár alapján.

ELÁRUL [l-á] tárgyas ige

1. <Személyt> hűtlenül elhagy, cserbenhagy, esetleg feljelent, tevékenységéről ártó szándékkal feljelentést tesz.
2. <Vmely nemes ügyet, kapcsolatot, eszmét> hűtlenül elhagy; tőle bizonyos előnyökért, esetleg bosszúból v. más érzelmi okból elpártol.
3. <Rábízott titkot> hitszegő módon elmond, elbeszél, továbbad. Elárulja a felkelés napját.
4. <Személy vmilyen, rendsz. önkéntelen jellel v. magatartásában, külsejében ilyen jel, megnyilvánulás> közvetve tudat, kimutat, leleplez vmit; vmiből kitalálhatóvá tesz vmit; következtetni enged vmire.
5. <Tényt, tényállást vmely jelenség> feltár, erre rámutat, erre vall. Kiélt arca elárulta feslett életét.
6. (régies) Áruba bocsátva elad, elarusít vmit. [Hírlap-áruló.] *elárulás; elárulható; eláruló; elárult.*

² C.F.D. MOULE, *The Gospel According to Mark*, Cambridge University Press, 1965, 31.

ÁTAD [t-a] tárgyas ige Általában eddigi helyéről, tulajdonjogi helyzetéből más vkinek v. más helyzetbe juttat vmit v. vkit.

1. Vmit átnyújtva odaad, a kezébe ad vkinek. A kulcsot átadja a kapusnak.
2. Vmit átnyújtva birtokába juttat vkinek.
3. Vkinek, vminek átad vmit, vkit: illetékes hatósághoz v. személyhez további eljárás végett eljuttat vmit, ill. annak hatalmába ad vkit.
4. Vmit (vkinek) átad: lemond vmiről vkinek a javára; átenged.
5. Vmit átad vminek: mely építményt, intézményt hivatalosan mely cél szolgálatába állít.
6. Átad vmit vkinek: mely közölnivalót közvetítő félként eljuttat vkihez.
7. (átvitt értelemben) Vmi átad vmit vminek: tárgy, anyag mely alkotóeleme, tulajdonsága részben v. egészben a környezetéé lesz, s így mely környező tárgy, anyag gyarapodik vele. Fagyáskor a víz hőt ad át a környezetének.
8. (átvitt értelemben) Átadja magát vminek: belemerül mely érzésbe, élvezetbe, cselekvésbe. Átadja magát egy érzésnek, gondolatainak, mely hangulatnak, a tervezetésnek.
9. (átvitt értelemben, ritka) Átadja magát vkinek: a) vkinek gondjaira bízta magát; b) lélekben alárendeli magát vkinek. *átadás; átadat; átadható; átadogat; átadott.*

KISZOLGÁLTAT tárgyas ige

1. Kiszolgáltatja magát vkivel: megkívánja, elvárja, hogy vki kiszolgálja (1).
2. (vallásügy) Kiszolgáltatja a szentséget vkinek: mely szentségben (4) részesít vkit.

3. (hivatalos) <A neki járó v. kért dolgot> kiadja vkinek. Kiszolgáltatja a neki járó fejadagot, munkaegységet. Kiszolgáltatja a neki kért könyveket.

4. (átvitt értelemben) Vkinek a hatalmába ad, juttat vkit, vmit. *kiszolgáltatás; kiszolgáltatható; kiszolgáltató; kiszolgáltattott; kiszolgáltattat.*³

Másrészt a BibleWorks segítségével megvizsgáltuk az eredeti görög παραδίδωμι ige jelentéseit és annak különböző kontextusban való felhasználását. A παραδωκεν kijelentő igemód, aorist igeidő, aktív igenem, 3. személy egyes számú formája a παραδίδωμι igeének. Lentebb bemutatjuk az említett ige főbb jelentéseit a BibleWorks értelmezése szerint:

παραδίδωμι elbeszélő múlt idő. παρεδίδουν és παρεδίδοσαν (3. személy, többes szám); jövő, παραδώσω; 1aor. παρέδωκα; 2aor. 3. személy, többes szám παρέδοσαν; pf. παραδέδωκα; régmúlt παραδεδώκειν; 1aor. pass. παρεδόθην; passzív παραδοθήσομαι; fő jelentése vkinek kezéből átadni vmit vkinek. (1) valakinek valamit autoritást figyelembe véve alárendelvény megbízni, bizalmat adni, átadni vagy továbbadni, szállítani (Mt 11,27; 25,20); (2) önmagát feláldozó szeretetre értelmezve feladni, megadni (magát), kockáztatni (a saját életet) (ApCsel 15,26); (3) jogi kifejezésként vknek az igazságszolgáltató szervezetnek való átadása, kiadása, feladása (Mk 15,1); vkinek ok nélküli átadása az igazságszolgáltató szervezet felé, árulás (Mt 10,4); Isten ítélő tevékenységét, illetve annak ténye, amikor valakit átadnak a hatóságoknak, hogy elszenvedje bűneiért a méltó büntetést, feladni, átadni, kiszolgáltatni (Róm 1,24); az egyház autoritására vonatkoztatva, az

³ <https://www.mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>

egyház nevelői tevékenységét, illetve átadni, továbbadni (1Kor 5,5); (4) mint vallásos kifejezés a hagyományok, döntésformák, tanítások továbbadása, átadása, tanítása (ApCsel 16,4); (5) engedélyezni, megengedni; az aratásra megérett kalász példája, amit átadnak az aratásra (Mk 4,29).

Emellett azt is meg kell említenünk, hogy Júdás megjelenése a többi apostol közösségében vitathatatlanul összeköti saját identitását a tizenkettő csoportjával. Ez fordítva is igaz, mert a tizenkettő identitását is meghatározza az, hogy az ő csoportjához tartozik az a személy, aki át fogja adni Jézust az ő ellenségeinek. Ezzel kapcsolatosan az olvasó több kérdést is feltehet magának: Hogyan tud Júdás apostolként működni? Mennyiben különbözik Júdás a többi apostoltól, akik ugyancsak Jézus által lettek kiválasztva? Miért választotta ki Jézus azt a személyt, aki később hátat fordít neki? ⁴

Azt is fontos megemlítenünk, amit a Mk 3,14–15-ben olvassunk, éspedig hogy Júdás a többi apostollal együtt elküldetett, hogy hirdesse az evangéliumot és ördögöket űzzön ki. Bár a meghívástörténet után Júdásról hosszú ideig nem olvashatunk a Márkban, teljesen elképzelhetőnek tartjuk azt, hogy részt vett a tizenkettővel együtt a többi tevékenységükben.

Júdás alakja még sincs elfelejtve, mert burkoltan megjelenik azokon a helyeken, ahol Márk a szenvedéstörténetet elővételezi: 8,31; 9,31; 10,33–34. dei – fontos kiemelnünk ezt a szót, amely a SZIT magyar fordításában „kell”-ként fordítódik, tehát kiemeli

⁴ DANOVE, 124.

Jézus szenvedésének szükségességét, ezért ezzel is alátámasztva azt a tényt, hogy Júdás részese volt Isten tervének.⁵

A főpapok terve – Júdás, Isten vagy az ember eszköze?

Mint egyén Júdás a szenvedéstörténetben jelenik meg. Amikor azt olvassuk, hogy a főpapok és az írástudók Jézus elfogatását és megölését tervezik (14,1–2), Jézust megkenni a betániai asszony (14,3–9), ezzel elővételezve Jézus közelgő halálát, és ugyanitt említik Júdást is. Júdás ezen a helyen (14,10) is úgy szerepel, mint egy a tizenkettő közül, akárcsak a meghívástörténetben, kiemelve a tizenkettő csoportját, tehát azt a csoportot, ahova ő tartozik. Itt az olvasó már konkrétan olvashat arról, amiről az evangélista eddig csak említést tett, éspedig arról a folyamatról, amelyben Júdás elmegy a főpapokhoz és átadja nekik Jézust.

Márk 4,29 ὅταν δὲ παραδοῖ ὁ καρπός, εὐθὺς ἀποστέλλει τὸ δρέπανον, ὅτι παρέστηκεν ὁ θερισμός. (Mk 4,29 NA28)

Jo 4,13 „Lendítsétek meg a sarlót, mert beért a vetés; gyerekek, tapossátok, mert megtelt a szőlő és túlárad a prés: oly nagy a gonzságuk!”

Jel 14,15 A templomból egy másik angyal jött ki, és nagy szóval kiáltott a felhőn ülőnek: „Ereszd neki sarlódát és arass, mert eljött az aratás ideje, és a vetés már érett a földön.”

Márk 14,10 Καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώθ ὁ εἷς τῶν δώδεκα ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς ἵνα αὐτὸν παραδοῖ αὐτοῖς. (Mk 14,10 NA28)
nekiereszti a sarlót, mert itt az aratás: A példa a Joel 4,13-ra utal (vö. Jel 14,15), és az eljövendő ország eszkatologikus jellegét

⁵ Biblia. Ószövetségi és újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2005.

hangsúlyozza.⁶ Ebben a kontextusban a **παράδοι** szó azt az értelmet kapja a gabona leírásában, hogy már megérett, átadható az aratásra. Kivetítve a kifejezést Isten tervére, aki már előre tudta, hogy Jézus szenvedni fog, azt is mondhatjuk, hogy Jézus azért lett „átadva”, mert már készen állt a szenvedésre. Felvethetjük azt a kérdést is, hogy vajon Mk azért nem használja-e még a *παραδιδούς* melléknevet, mert az ő írása a legrégebbi, és a hagyomány még nem ruházta fel akkor Júdást ezen melléknévvel? Másrészt, hogyan lett a *παραδίδωμι*-ből árulás/elárulás? Feltételezzük azt, hogy a latin *prōdō*, *-ere* (*proderet eum illis*) ige, amelyet a latin Vulgata használ, és amelynek fordításaiban részleges szinonimaként megjelenik az *elárulni* ige is („si Brutum prodideritis, et deserueritis”, Cic. Phil. 10, 3, 7).⁷ A *trado*, *-ere* szó is megjelenik Mk-nál, a Vulgata-fordításokban, már a meghívástörténetben, a 3,29-ben. A latin fordítás érdekességként találjuk azt, hogy bár a 3,29-ben a *παραδίδωμι* ige *trado*, *-ere*-vel van fordítva, amit hajlamosabbak lennénk a latin gyökerű nyelvek hatására *árulni*-ként fordítanunk, a 14,10-ben mégis az „enyhébb” *prōdō*, *-ere*-t használja, amelynek az elsődleges jelentése az *átadni*, *továbbadni*. Pozitívabb hatást gyakorol erre a kifejezésre a *pro*- előtag is, amelynek használata általában valamilyen többletet eredményez, mivel a *prodo*, *-ere* szó többek között *teremteni*, *előteremteni*, *szülni* jelentéssel is bír. Ahogy a továbbiakban

⁶ VIVIANO, Benedict T., Evangélium Máté szerint, in Raymond E. Brown – Joseph A. Fitzmyer – Roland E. Murphy (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár II.*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003, 17.

⁷ CICERO, *Orationes Philippicae in Antonium*, 320 in https://books.google.ro/books?id=OGOqu2aaawcC&pg=PA37&lpg=PA37&dq=si+Brutum+prodideritis,+et+deserueritis&source=bl&ots=LYWZeJObSq&sig=ACfU3U1IPa_9jqBhQ6HUalskfxav4IUy_Q&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewjqyuD-zuzmAhWQl4sKHXwhDAYQ6AEwAnoECAkQAQ#v=onepage&q=si%20Brutum%20prodideritis%2C%20et%20deserueritis&f=false

látni fogjuk, az ógörög írások, illetve fordításai nem hozzák a *παραδίδωμι* elárulniként való értelmezését.

A *παραδίδωμι* igenek elárulásként való fordítását kizárólag a Júdásra vonatkozó helyeken látjuk, Mt 26,25, 46, 48; Lk 22,21; Jn 18,2, 5. Márknál még nem, viszont a többi szinoptikusnál, illetve Jánosnál is megjelenik a *παραδιδούς* formája, amit minden esetben Júdás „mellékneveként” használnak, a magyar változatokban (SzIT, Károli) árulóként fordítva ezt. Az Újszövetségben egyetlen más kontextusban sem jelenik meg a *παραδιδούς* szó. Platón *Cratylus* művében, Szókratész Hermogenésszel folytatott párbeszédében megjelenik ugyanez a kifejezésforma, itt átadás-sal fordítják. A BibleWorks alapján is a *παραδίδωμι* ige csak Júdásra vonatkoztatva van árulóként fordítva.

Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἔστρεψεν τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ πρεσβυτέροις (Mt 27,3 NA28).

William Klassen volt az, aki elsőként vitatta a szónak árulásként való fordítását, mert miután több görög forrást is megvizsgált, nem talált semmilyen nyelvészeti alapot arra, hogy a szót „árulni”-val fordítsa. Ezért használják ma már többen is az átadni fordítását a már fentebb említett szónak.⁸

Ezzel a ponttal kezdődik meg gyakorlatilag Jézus szenvedéstörténete. Márknál nem találunk semmilyen indokot Júdás tettei mögött, és az sincs megemlítve, hogy esetleg Júdás tudta volna azt, hogy mit terveznek a főpapok. Itt engedélyt kapunk arra, hogy Júdás tettét helyezzük előtérbe, mintsem az ő személyét, és ezzel még inkább rálássunk arra, hogy az ő karakterének a történetbeli célja az, hogy beteljesítse Isten akaratát, amit a szenvedéstörténet meg-

⁸ William KLASSEN, *Judas: Betrayer or Friend of Jesus?* Minneapolis, Minnesota, Fortress Press, 1989, 47–48.

jövendölésében már láthattunk, és emellett ő lesz az a személy, aki először fogja átadni Jézust az ő ellenségeinek.⁹

Júdás főpapokkal kötött alkuj a 14,11-ben ér véget, amikor ők elégedetten pénzt adnak neki tettéért. Márknál észrevehetjük azt, hogy Júdás ezen tettével Jézus ellenségei mellett foglal állást. Ezen túl várja a megfelelő pillanatot, hogy Jézust át tudja adni a főpapoknak. Itt észrevesszük azt, hogy Júdás karaktere újból dualista alakot ölt, tehát nemcsak az apostolok egyikeként jelenik meg, hanem részt vállal a hatóságok és Jézus közötti konfliktusban.

Az utolsó vacsora (14,17–25)

Márknál a történet ezen részében jelenik meg újból a tizenkettő fogalma, miután Márk előzőleg Júdás leírásában használta a 14,10-ben, amikor Júdás elment a főpapokhoz. Mivelhogy a szöveg megemlíti, hogy mind a tizenkét apostol ott volt az utolsó vacsorán, bár Júdás neve nem bukkan fel, nagy valószínűséggel mondhatjuk azt, hogy Júdás is ott volt a teremben. Ez a feltételezés akkor kerül megerősítésre, amikor Jézus a 14,18-ban megemlíti azt, hogy valaki az övéi közül fogja őt átadni ellenségeinek. Gyakorlatilag ebben a részben konkretizálódik Jézus szenvedéstörténetének előzetes megjövendölése, Jézus ugyanis itt elmondja tanítványainak, hogy aki őt át fogja adni ellenségeinek, az egy közülük. Itt mindenki felteszi a kérdést, hogy nem ő lesz-e az? Az itt előforduló görög negatív kifejezés arra enged következtetni, hogy az apostolok negatív válasza várnak, és mivel a szöveg görög változatában azt olvashatjuk, hogy az apostolok mindegyike egymás után feltette ezt a kérdést, ebből is arra következtethetünk, hogy Júdás is ott volt közöttük, bár hazudott, amikor ezt a kérdést feltette. Jézus elmondja, hogy az fogja őt elárulni, akivel együtt nyúl a tálba. Ez mégsem jelenti azt, hogy direkt utalás volt Júdásra, mert ugyanabba a tálba

⁹ DANOVE, 71.

valószínűleg többen is belenyúlhattak egyszerre. Tehát Júdás identitása még mindig takarva marad, és azon van a hangsúly, hogy Jézus árulója; ezek után az emberfia-mondás következik, amelyben Jézus újból rámutat arra, hogy ezután bekövetkező szenvedése szükséges lesz. Majd Jézus elítéli Júdás tettét, mondván, hogy jobb lett volna annak az embernek, aki őt átadja, ha meg sem született volna. Ezt a mondást úgy is felfoghatjuk, mint Jézus kérését Júdás felé, hogy térjen meg. A következőkben a szövegben az Eucharisztia alakításáról szóló történetet olvashatjuk, amelyben Jézus testét és véréát adja enni és inni az apostoloknak. A szövegből nem tudhatjuk meg, hogy Júdás ott volt-e a többi apostollal, vagy akkor már elhagyta a termet. Tehát Máté írása nem foglal állást amellett, hogy Júdás részesült-e vagy nem az Eucharishtiában.¹⁰

A Getsemáne-kertben (14,43–52)

A Mk 14,41–42-ben olvashatunk arról, hogy eljött „az óra”, amikor az Emberfiát átadják a bűnösök kezére. Itt derül fény Jézus szavainak értelmére, és pedíg hogy Júdás az, aki átadja őt. Amikor Júdás megjelenik, az író újból az egy a tizenkettő közül kifejezést használja, de most már nem úgy jelenik meg, mint az apostolok csoportjának tagja, hanem egy felfegyverkezett tömeg élén. Ez arra derít fényt, hogy most már Júdás nem az apostolok csoportjához tartozik, hanem azoknak a csoportjához, akik el fogják őt fogni, tehát azokhoz, akik Jézust meg szeretnék ölni. Az olvasó mégsem értesül arról, hogy Júdás ismeri-e az elfogók tervét, mégis Jézus jövendölése az utolsó vacsoránál tagadhatatlanul azt fejezik ki, hogy Júdás most már Jézus ellenségeinek csoportjához tartozik. Amikor a 44. versben az író megemlíti azt a személyt, aki Jézust átadja ellenségeinek, Júdás neve nem merül

¹⁰ Joachim GNILKA, *Das Evangelium nach Markus 2/2*, Benziger, Zürich, 1979, 237.

fel, és így a hangsúly elkerüli Júdás személyét, így inkább az ő tette lesz a középpontban.

Miután Júdás elvégezte tettét, alakjának már nem volt semmilyen jelentősége, tehát Márk nem fogja többet említeni. Jézus mégis azt elmondja, hogy az ő átadása, letartóztatása és halála azért történik, hogy az Írások beteljesedjenek, és így Júdás, bár lehet, hogy nem tud róla, Isten tervének a segédje.¹¹

¹¹ Uo. 269.